
ČLANCI

UDK 316.77:327.39(497.6)
(135-148)

Najil Kurtić*

Komunikacijski paradoks

Masovni mediji i reintegracija bosansko-hercegovačkog društva

Summary

The author describes today's deeply divided media positions in Bosnia and Herzegovina. Reporting on "otherness" is seriously lacking if not completely prevented. Reporting on the realities of others - their religion or nationality - is suppressed.

The need for Bosnian-Herzegovinian discourse is extremely important for the reconstruction of Bosnian society. Better communication by the news media, which would reaffirm intercultural, international and intersocial connections, should replace the current state of unappeasable diversity. The unique Bosnian story needs to be reported; the mass media should be responsible for telling this story.

Through analysis of the Bosnian-Herzegovinian public's state of pluralistic ignorance, this study shows in reality, even though the society is segregated, there are areas of considerable agreement among citizens.

Ključne riječi: mediji, komunikacijske subzajednice, nacionalne podjele, javni servis

---

* Prof. dr. sc. Najil Kurtić predaje na Odsjeku za žurnalizam Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli

Bosansko-hercegovačko društvo je, i deset godina nakon prestanka oružanih sukoba, duboko podijeljeno. Degradirano je na nacionalno i vjerski homogenizirane publike zarobljene unutar komunikacijskih subzajednica. Zanemarujući stvarnosti drugih i prešućivanjem njihovog postojanja u svijetu medijskih izvještaja i predstava, ograničena je, ako ne i potpuno spriječena, percepcija vanjskog.

Pod nadzorom su mehanizmi utvrđivanja tematskih prioriteta u javnom diskursu. Spriječena je mogućnost svake antiteze samoprezentirajućim i samointerpretirajućim porukama nacionalnih elita. Tabuizirani su vanjski izvori informacija.

Glasovi koji promiču osnovne sastojke «bosanskog duha» i bitnih vrijednosti na kojima se stoljećima temeljio suživot različitih vjera i kultura i ethos komšiluka ne uspijevaju probiti se preko bedema kojima su se ogradile komunikacijske subzajednice. Društvena interakcija je ograničena na nacionalne separatume.

Nametnute su i hipertrofirane različitosti i nespojivosti u odnosu prema drugima. Stvorena isključivost ciljeva, utemeljena ne toliko na različitosti vrijednosti koliko na oktroiranim različitim definicijama situacije, sredstvo je strategije kojom se za separaciju nastoje pridobiti i najodaniji pristaše sinkretizma.

Dijeljenje političkog i socijalnog bića Bosne i Hercegovine, potaknutu od politike, dovršavaju i petrificiraju masovni mediji ujednačujući semiotičku i semantičku kompetenciju zarobljenika nacionalnih separatuma. To je način na koji će pripisivati značenja konkretnim simboličkim strukturama, a potom će i praktično reagirati na njih. Cilj je potaknuti visoke preferencije «svojega» (svoje nacionalne skupine) te izazvati opću ravnodušnost, ako ne i otpor prema «drugome». Mediji su sredstva homogenizacije komunikacijskih subzajednica.

Bosansko-hercegovački komunikacijski paradoks

Tvrdo strukturiranje komunikacijskih subzajednica rastače i samu mogućnost konstituiranja bosansko-hercegovačke komunikacijske zajednice.

Na djelu je svojevrsni komunikacijski paradoks. Umjesto da pomažu ljudima da se razumijevaju te da razvijaju uzajamnu naklonost tako što će smanjivati i otklanjati neizvjesnosti o drugom, 39 televizijskih stanica /18 javnih i 21 privatna/ i 142 radijske stanice /66 javnih i 76 privatnih/ perpetuiraju nerazumijevanje, strah i dramu unutar političke strukture društva. Tek sporadično poruke uspijevaju prodrijeti preko granica separiranih, primarno nacionalno i konfesionalno određenih skupina, ali ne uspijevaju izazvati bosansko-hercegovački diskurs¹.

U komunikacijske subzajednice zarobljen je potencijal bosansko-hercegovačkog diskursa, bez kojeg nije moguća rekonstrukcija *bosanskog društva* u smislu reafirmacije *sinkretičkih interkonfesijskih, interkulturnih, internacionalnih i intersocijalnih veza*, koje bi zamijenile sadašnje stanje nepomirljive različitosti i u najpovoljnijem slučaju usporedne ravnodušnosti.

U zatvorenosti komunikacijskih subzajednica unutar nacionalno određenih prostora ključni je utjecaj masovnih medija s emisijskim središtima izvan Bosne i Hercegovine. Prodor tih medija u bosansko-hercegovački komunikacijski prostor olakšan je nepostojanjem jezičnih i kulturoloških prepreka i jedinstvenom ontogenezom stanovništva.

Glavni prezentatori i interpretatori bosansko-hercegovačke stvarnosti jesu redakcije iz Beograda i Zagreba. Na razini Bosne i Hercegovine 32,3 % gledatelja, u dobi između 12 i 69 godina gleda pretežito programe nacionalnih televizija Srbije i Hrvatske, dok programe BHT1 prati samo 8,6 %, programe FTV 12,6 %, a programe RTRS 4,1% gledatelja.²

Slično je i u tiskanim medijima, čija je opća karakteristika da nisu razvijeni, pa su prema tome i bez značajnijeg neposrednog utjecaja na glavne tokove mišljenja. Procjenjuje se da manje od 5 % stanovništva u Bosni i Hercegovini kupuje novine.³ Na inače malom tržištu dnevnih novina 38 % udjela pripada tisku iz Beograda i Zagreba. Dok *Oslobođenje* ima 10 %-tni

¹ Ništa se bitno ne mijenja ni zauzimanjem političke perspektive s obzirom na nacionalno i vjersko kao prevladavajuće načelo političkog organiziranja i gotovo marginalnu građansku i socijal-demokratsku opciju, koje se ne uspijevaju nametnuti kao relevantan «drug», kako u stvarnom svijetu tako ni u svijetu koji svakodnevno stvaraju masovni mediji.

² Izvor; Mareco Index Bosnia – BiH Gallup International; Mjerenje gledanosti TV stanica, Krug: 9/12 2005/

³ Dušan Babić: Bosna i Hercegovina – ekonomski pritisci na medije u BiH, Ekonomski pritisci instrument postizanja političkih ciljeva, u zborniku: Medijska spoticanja u vremenu tranzicije, Media plan institut Sarajevo, 2005., str. 33.

udjel u ukupnoj prodaji dnevnog tiska u Bosni i Hercegovini, beogradske *Večernje novosti* imaju 12%, a zagrebački *Večernji list* 8% udjela. Od domaćih novina jedino je naklada *Dnevnog avaza* respektabilna, 40 %. Međutim, njegov udjel na tržištu dnevnih novina Republike Srpske je samo 3,2%. Taj postotak približno odgovara sudjelovanju bošnjačkog stanovništva u ovom bosansko-hercegovačkom entitetu. Udjel *Nezavisnih novina* je 7,5 %, isto toliko i *Glasa Srpske*, *Jutarnjih novina* 4 % i *Dnevnog lista* 4%.

Među tjednicima situacija je sljedeća: 41,5 % udjela na tržištu BiH zauzimaju tjednici iz Zagreba i Beograda. Autohtoni časopisi *Slobodna Bosna* i *Dani*, koji slove za najutjecajnije tjednike sudjeluju u ukupnoj prodaji sa 8%, odnosno sa 9 %. Slično kao i u slučaju *Dnevnog avaza*, prodaja ta dva tjednika gotovo se može zanemariti na područjima s većinskim srpskim i hrvatskim stanovništvom⁴. Iako su ti podaci izvedeni posredno (anketiranjem građana), jer se u Bosni i Hercegovini čuvaju kao najveća poslovna tajna, mogu se uzeti kao indikatori dvije glavne odlike bosansko-hercegovačke medijske situacije:

1. Gotovo da se i ne može faktički govoriti o autohtonim bosansko-hercegovačkim *mainstream* medijima, jer su svi dosadašnji pokušaji završavali na granicama nacionalno određenih komunikacijskih separatuma.
2. *Mainstream* mediji, i elektronički i tiskovine, koji snažno utječu na glavne struje mišljenja u dvije od tri komunikacijske subzajednice u Bosni i Hercegovini imaju emisijske pa i interpretativne centre izvan Bosne i Hercegovine, konkretno u Beogradu u Zagrebu.

Bosansko-hercegovački komunikacijski separatumi

Bosna i Hercegovina je podijeljena na tri komunikacijske subzajednice. One su definirane djelovanjem autohtonih i eksternih masovnih medija iz perspektive nacionalno i konfensionalno strukturiranih okvira selekcije i interpretacije činjenica.

Prvu komunikacijsku subzajednicu određuje značajan utjecaj federalne televizije (sa 22, 3% gledanosti), izvjestan utjecaj BHT1 (13,4% gledanosti),

⁴ Izvor: Vijeeće za štampu u Bosni i Hercegovini, USAID, Sarajevo, 2005.

nezanemariv utjecaj komercijalnih (privatnih) medija kao što su OBN (sa 7,9% gledanosti), NTV Hayat (9,0%) gledanosti te regionalni i općinski javni mediji i zanemarivo prisustvo radija i televizije Republike Srpske.

Značajan je, u toj subzajednici, i utjecaj elektroničkih medija čiji programi dolaze iz Zagreba i Beograda. Njihova se gledanost procjenjuje na 20%.

Od tiskovina u toj komunikacijskoj zajednici glavnu ulogu imaju mediji čije je sjedište u Sarajevu; prvenstveno *Dnevni avaz*, *Oslobođenje*, *Dani* i *Slobodna Bosna*. Očito je i prisustvo tiskanih medija koji izlaze u Banjaluci, Zapadnom Mostaru, Beogradu i Zagrebu, ali ono nije takvo da bi određivalo glavnu struju mišljenja.

U političko prostornom smislu ova subzajednica korespondira s većim dijelom Federacije Bosne i Hercegovine, točno s nacionalno mješovitim područjima i područjima nastanjenim bošnjačkom većinom. U sadržajnom smislu tu subzajednicu karakterizira probosanski informativno politički program intencionalno i semantički definiran sa stajališta bošnjačkih političkih stranaka, koje se ostvaruje intencionalnim strukturiranjem izvora informacija, s dominacijom Bošnjaka i bošnjačkih institucija te njihovih interpretacija bosanskog bića i bosanskog interesa.

Drugu komunikacijsku subzajednicu čine nacionalno homogena područja Federacije Bosne i Hercegovine s hrvatskim stanovništvom. U nedostatku opsežnijih istraživanja kao znakovit primjer stanja u toj subzajednici uzet ćemo slučaj općine Široki Brijeg, u kojoj je gledanost HRT-a 93 %, a ostatak od 7 % dijeli se podjednako na satelitske kanale i domaće (regionalne i lokalne) televizijske stanice⁵. Gledanost BHT1, federalne televizije i TV RS nije zabilježena. Predodžba o drugom i drugačijem medijski je posredovana iz zagrebačkog studija, koji je vođen svojim selekcijskim i interpretativnim kriterijima i vrijednostima, u velikoj mjeri određenim dnevno-političkim interesima centara političke i gospodarske moći. Razumljivo je da u njoj nema dovoljno prostora za «bosanske teme» kao ni za zagovornike izvornog «bosanskog» interesa iz hrvatskog nacionalnog korpusa, kojih je u stvarnom životu mnogo više nego u stvarnosti medija.

Treću komunikacijsku subzajednicu, koja prostorno i politički korespondira s entitetom Republika Srpska, okupljaju oko sebe Televizija

⁵ Citirano istraživanje gledanosti Mareko index

Srbije, sa 45,9 % gledanosti, TV BN sa 13,2% gledanosti, RTV Republike Srpske sa 7,9% gledanosti, beogradske *Večernje novosti*, *Blic*, *Svet plus*, *Glas Srpske* i *Politika*.

Utjecaj BHT1 (3,4% gledanosti) i federalne televizije sa 1,9% gledanosti na ovom prostoru gotovo da je zanemariv. Prisustvo *Dnevnog avaza* (na tržištu dnevnih novina Republike Srpske sudjeluje sa samo 3,2 %) i ostalih sarajevskih novina (*Oslobođenja*, *Jutarnjih novina*, *Dana*, *Slobodne Bosne*) zanemarivo je, jednako kao što je zanemariv i njihov utjecaj na obaviještenost građana i glavnu struju javnog mišljenja u toj komunikacijskoj subzajednici.

Znakovita je veća gledanost TVBN, privatne televizije koju iz Bijeljine emitira program s neskrivenim ambicijama da izrazi opće mišljenje u srpskom nacionalnom korpusu (13,2%), od gledanosti TV Republike Srpske (7,9%). Televizija Republike Srpske samim time što je javna, ne može radikalno problematizirati egzistenciju srpskog nacionalnog korpusa u bosansko-hercegovačkoj političkoj zajednici niti smije osnivati televizije koje se otvoreno zauzimaju za priključenje Srbiji, što čini privatna TV BN. Izbjegavajući uspješno sankcije Regulatorne agencije (CRA), skrivajući se iza gospodarskih interesa i borbe za oglašivačima, ova je televizija zapravo domaći mainstrea medij u Republici Srpskoj. Interpretira bosansko-hercegovačku stvarnost iz perspektive radikalne nacionalističke i šovinističke ideje konačnog raspjeta na Balkanu, koja, sudeći prema istraživanjima gledanosti još uvijek ima značajnu potporu.

Sprečavanje bosansko-hercegovačkog diskursa

Činjenica da je mas-medijska komunikacija ograničena na nacionalne separatume (komunikacijske subzajednice), presudno utječe na nemogućnost nastanka BH javnog mišljenja. Autarkičnost komunikacijskih subzajednica sprečava konsenzus o dnevnom redu, a kada se u isto vrijeme u pojedinačnim komunikacijskim subzajednicama razgovara o jednoj temi, ona je nametnuta izvana (kao uvjet uključivanja u globalne, odnosno regionalne političke i gospodarske integracije) ili su je iznutra nametnule nacionalno-političke oligarhije.

Diskurs, u svakom slučaju, ostaje u značenjskom polju omeđenom

selekcijским i interpretativnim okvirima parcijalnih interesa s binarno definiranim (zadanim) evaluacijskim dimenzijama u rasponu disjunkcije *za* ili *protiv*.

Sprečavajući uvid u različita stajališta, sustavnim zanemarivanjem drugačijih mišljenja, i poticanjem spirale tišine, odvrćanjem onih koji zaista osjećaju i misle drugačije od javnog oglašavanja, namećući im percepciju manjine, interesi nacionalno-političkih oligarhija konačno se uzdižu u rang definicije društveno prihvatljivog ponašanja. U svemu tome mediji imaju značajnu ulogu. Iz, u centrima političke moći oblikovanih definicija društveno prihvatljivog mišljenja i ponašanja, za pripadnike svojih nacionalnih separatuma, masovni mediji deduciraju interpretacije svake nove situacije, iskazuju ih agresivno glasno, ilustriraju ih zvučnim isječcima, potiču na prihvaćanje, ponavljanje i ponovno glasno iskazivanje, stvarajući prvo privid opće prihvaćenosti, a potom te interpretacije i podupiru.

Budući da zajedničko mišljenje, općenito uzevši, često rezultira zajedničkim djelovanjem, razumljivo je da glavna strategija komuniciranja, inspirirana održanjem *status quo* postaje prepreka instaliranju i razvoju komunikacijske infrastrukture, na kojoj bi se mogla utemeljiti bosansko-hercegovačka komunikacijska zajednica. Ona, svima je jasno, nije isto što i politička zajednica ali jedna je od njezinih bitnih konstituenata⁶. Sprečavajući stvaranje komunikacijske zajednice na razini Bosne i Hercegovine znači zapriječiti mehanizme prelaska latentne bosanske javnosti u aktivnu komunicirajuću, a potom, vjerojatno i u djelatnu javnost. Sve se vrti oko onemogućavanja percepcije (definiranja) parcijalne situacije kao zajedničke bosanske situacije, odnosno oko sprečavanja suorijentacije.

Svako angažiranje na samozatvaranju komunikacijskih subzajednica u osnovi je inspirirano produžetkom takvog stanja. Na drugoj strani svako angažiranje na uspostavljanju Bosne i Hercegovine kao istinske komunikacijske zajednice različitosti, vodi prema točnim percepcijama drugog, koji i nije toliko različit i nepomirljivo suprotstavljen kako se nastoji predstaviti, kao nužnom uvjetu za javni diskurs s vjerojatnošću na sintezu⁷.

⁶ Iz ove perspektive sasvim objašnjiva postaje grčevita politička borba nacionalnih oligarhija da se spriječi donošenje zakona o javnim emiterima u Bosni i Hercegovini.

⁷ U tom smislu ne bi bilo produktivno definirajući misiju javnog servisa BiH, ali ostalih medija s probosanskom legitimacijom, artikulirati ciljeve tipa «ishoditi suglasnost».

Bosansko-hercegovačka komunikacijska zajednica u nastajanju

Mogućnost je u slobodnom protoku informacija, pristupu nizu relevantnih izvora informacija i slobodnom pristupu masovnim medijima, što bi sve skupa trebalo utjecati na točnost percepcije drugog, prekidanje spirale tišine i pojačavanje glasa drugačijih, a sve u granicama jednog novog (starog) selektivnog i interpretativnog okvira izvedenog iz *povijesne vertikalne multilateralizma i sinkretizma* Bosne i Hercegovine kao životnog prostora različitosti. Za sada je to samo pokušaj vođen probosanskom idejom, koja više ili manje korespondira s građanskom socijaldemokratskom vizijom bosansko-hercegovačkog društva i bosansko-hercegovačke političke zajednice.

Komunikacijska infrastruktura koja bi poduprla proces stvaranja «bosanskog» javnog mišljenja nije dostatna, s komunikacijskim kanalima koji uglavnom ne dopiru preko granica nacionalno određenih komunikacijskih subzajednica (separatuma) tako da praktički nije moguće sve građane Bosne i Hercegovine izložiti istoj informaciji (ideji) a kada se to i dogodi posredovanjem međunarodnih medijskih projekata, izostaje diskurs unutar kojega bi se prilagođavale i usklađivale parcijalne definicije situacije (objektivna evaluacija), što je motivirano zajedničkim određenjem strateškog smjera djelovanja.

Ipak, iako je još uvijek više virtualna nego stvarna, pojavljuje se nova komunikacijska zajednica, nažalost još uvijek određena više negativnim nego pozitivnim ciljevima, više porukom protiv čega su komunikatori (urednici, novinari i dominantni izvori informacija i autori zvučnih isječaka), nego za što jesu.

Glavni tematski okvir diskursa unutar ove zajednice jest suprotstavljanje nacionalnom kriteriju političkog i komunikacijskog udruživanja, pa i nacionalnim institucijama uopće, koje, u objektivnoj interpretaciji, u pravilu imaju značenje nacionalističkih institucija⁸. Izostaje jasno artikuliranje i pojašnjavanje ideje građanske Bosne i revitaliziranog bosanskog društva u prožimanju različitosti, kao selekcijskog i interpretativnog

---

⁸ To po sebi izaziva disonancu pa i odbacivanje većine recipijenata zatečenih u nacionalno određenoj situaciji percepcije, a koji za sebe ne misle da su nacionalisti.

okvira ovih medija. Zbog toga komunikacijska zajednica, koja se okuplja oko njih, sa svojim diskursom, ostaje na margini glavnih struja mišljenja koje se ostvaruju unutar nacionalno određenih komunikacijskih separatumata. To je glavni razlog zbog kojeg su serije tekstova o zločinima koje su počinili pripadnici vlastitog naroda, objavljeni u *Danima*, *Slobodnoj Bosni* i *Nezavisnim novinama* naišli na zid šutnje i nisu izazvali kolektivnu katarzu, koja ostaje uvjetom završetka rata u Bosni i Hercegovini i uvjetom konačne pomirbe.

Glavna priča se ne uspijeva temeljiti na klasičnom ideološkom sukobu (bogatih i siromašnih, eksploatatora i eksploatiranih, vlasnika i nevlasnika, građana i birokracije) koji potiče političko grupiranje lijevo ili desno od centra. Propadaju pokušaji da se javni diskurs u komunikacijskim separatumima, *kao antiteza* opsjednutosti nacionalnim, usmjeri na socijalne teme i kriminalizirane nacionalno-političke vrhove, kao nešto što je zajedničko svima, bez obzira na nacionalni identitet, i na toj osnovi treba se potaknuti nova bosansko-hercegovačka *sinteza*. Ti pokušaji dolaze uglavnom iz *Oslobođenja*, koje ima malu nakladu, ostavljenog od oglašivača, što opet nije neobjašnjivo s obzirom na to da je glavni procesa privatizacije gospodarski snažnih poduzeća strogo kontrolirana i upravljana iz centara nacionalno-političkih oligarhija te novi vlasnici imaju posebno razvijen smisao za više (nacionalne) interese. *Oslobođenje*, koje je svojedobno dobilo svjetsku nagradu za objektivno i otvoreno novinarstvo primjer je kako je indirektnim gospodarskim pritiscima moguće iscrpiti profesionalne resurse jednog medija i potaknuti odustajanje čitatelja, koje se potom uzima kao krunski dokaz za neoglašavanje vlade i vladinih institucija i velikih javnih poduzeća u njemu. Slično je i s banjalučkim *Nezavisnim novinama*, čiji je vlasnik Željko Kopanja platio doživotnom invalidnošću pokušaj poticanja kolektivne katarze u srpskom nacionalnom korpusu. Činio je to pričama o ratnom zločinu i verzijom probosanskog usmjerenja koje je u srpskoj zajednici bogohulno, a sa stajališta zastupnika nove bosansko-hercegovačke sinteze nedostatno. Zanemaren od najmoćnijih oglašivača i ostavljen od međunarodnih sponzora, koji su inače u fazi izvlačenja iz Bosne i Hercegovine, Kopanja je s *Nezavisnim novinama* ostavljen na «brisanom prostoru» s oko 4% ukupnog udjela bosansko-hercegovačkih dnevnih tiskanih medija i marginalnim utjecajem na glavni tok javnog mišljenja.

Ništa uspješniji nije ni politički magazin «60 minuta», koji federalna televizija emitira jedanput tjedno, a prema istraživanjima najgledanija je emisija te vrste u Bosni i Hercegovini. Doduše, gotovo u cijelosti gledatelji su

građani Federacije i to njezinog dijela s većinskim bošnjačkim stanovništvom. Koristeći se pojednostavljenom selektivno-interpretativnom shemom reprezentacije bosansko-hercegovačke stvarnosti, autor ostavlja *dojam ideološke pristranosti*. Prema toj stvarnosti na jednoj su strani domaći i međunarodni korumpirani kriminalizirani politički moćnici, na drugoj pauperizirani građani (bez obzira na nacionalnost), bez bilo kakvih mogućnosti i jako prestrašeni, a negdje u pozadini je sveprisutni i podrazumijevajući vođa SDP-a kao jedina alternativa, samim time što se o njemu već u stotinu emisija ništa loše ne kazuje, nego se njeguje posebna semantika obojenih riječi, teških pridjeva i atributa, u medijski već određenim nacionalnim separatumima, i izaziva se iskripljavanje, nijekanje i uglavnom odbijanje poruke i od onih koji se ne osjećaju nacionalistima. U situaciji u kojoj su iste osobe u jednom nacionalno određenom okviru junaci, a u drugom zločinci, objavljivanje priča o ratnoj prošlosti pojedinaca visoko pozicioniranih u državnoj nomenklaturi, ne može rezultirati konsenzusom, pogotovo ne kolektivnom katarzom, kao preduvjetom za metamorfozu nacionalnih subzajednica u političku zajednicu.

Međunarodni medijski projekti tipa Radio slobodna Europa, Glas Amerike, TV liberti, Radio 27 suptilno promiču ideju o reintegraciji balkanskog prostora, doduše prvo kao komunikacijske, kulturne i gospodarske zajednice, ali sve više očito i kao političke zajednice, što je razlog više za *odbijanje njihovih poruka*, pa čak i u nenacionalističkim krugovima. Zato nemaju praktičnog utjecaja na otvaranja nacionalno i religijski definiranih separatuma. Ti su projekti ohrabрили sve one koji nisu prihvaćali skučenost nacionalnih komunikacijskih separatuma da se odupru spirali šutnje, ali generalno nisu uspjeli izazvati otvaranje za drugog i drugačije niti su potaknuli svebosanski diskurs.

Javni radiotelevizijski servis Bosne i Hercegovine, normativno-pravno i ekonomski nedefiniran, bez jasne uređivačke koncepcije i bez unutrašnjeg konsenzusa o bosanskoj priči i bosanskom snu kao o selektivno-interpretativnom okviru zaokupljen je formalnom brigom o uputama o uređivanju elektroničkih medija i o uravnoteženoj zastupljenosti izvora vijesti oba entiteta. Sa 8,6 % gledanosti na razini Bosne i Hercegovine, a samo 3,4 % na razini Republike Srpske ovaj kanal zapravo ostaje samo *medij uvjeravanja već uvjerenih*, još uvijek *bez većih mogućnosti da prodre nekom integrirajućom porukom u nacionalne komunikacijske separatume*.

Posebna pojava unutar ove nastajuće komunikacijske zajednice je *TV Pink BH*. Ta televizija je jedina uspjela postići podjednaku gledanost u oba entiteta Bosne i Hercegovine; na području Bosne i Hercegovine 11,1 %, na području Federacije 10,1 %, a u Republici Srpskoj 12,3%. Uzmemo li u obzir da joj je gledanost na područjima Federacije s hrvatskom većinom zanemariva, možemo slobodno zaključiti da taj mediji ima izjednačenu gledanost u bošnjačkom i srpskom nacionalnom korpusu.

Iako nije upitna veza *TV Pink BH* s beogradskim *TV Pinkom*, u informativnom programu nema naznaka «beogradskog selekcijskog i interpretativnog okvira». Zapravo, bliže smo zaključku da *TV Pink BH* ne pokazuje ozbiljnije ambicije da stvara dnevni red političkog javnog diskursa u Bosni i Hercegovini. Informativni program je ograničen na četiri emitiranja emisije *Infotop* (fleš vijesti od po tri minute) u kojima dominira faktografska struktura s uravnoteženim učešćem vijesti iz oba entiteta i vijesti koje pokrivaju centralna (državna) tijela i institucije. Da se udovolji zahtjevu uravnoteženost, nerijetko ostavlja dojam usiljene nepristranosti koja se, iz perspektive strateškog komuniciranja, može razumjeti kao nastojanje da se savladaju perceptivna ustezanja nesrpskog nacionalnog korpusa, prema simboličkim strukturama koje dolaze iz Srbije.

Program *TV Pink BH* usmjeren je prema stvaranju estradnog tržišta za nekoliko velikih glazbenih tvrtki sa sjedištem u Srbiji, koje se pretežno bave turbofolkom. To će, vjerojatno, imati dugoročne kulturološke pa i političke posljedice i izvjesno približavanje, ako ne i okupljanje različitosti oko zajedničkih turbofolk zvijezda.

Ispričati bosansku priču

Tek ako uspiju ispričati jedinstvenu «bosansku priču», koju će imati prigodu čuti i razumjeti svi građani Bosne i Hercegovine, masovni mediji će konačno potaknuti ireverzibilni proces otvaranja komunikacijskih nacionalnih separatuma i obnove bitnih vrijednosti bosansko-hercegovačkog društva; multilateralizma i sinkretizma.

Glavno pitanje medija vođenih idejom o reintegraciji bosansko-hercegovačkog društva jest pitanje nametanja dnevnog reda (*agenda setting*)

javnog diskursa; prepoznavanja tema koje će podjednako privući pozornost u svim komunikacijskim subzajednicama te ih učiniti sadržajem općeg interesa i komuniciranja. U medijima svih triju komunikacijskih subzajednica neke teme se ponavljaju, npr. ulazak u europsku zajednicu, opasnost od međunarodne izolacije, reforma odbrane, reforma policije, ustavne promjene, kriminalizirane i korumpirane društvene strukture. Međutim, diskurs koji se o tim temama vodi ne prekoračuje granice komunikacijskih subzajednica, tako da *javnost i javno mišljenje ostaju separirano i bitno nacionalno obilježeni*. To je u najvećoj mjeri posljedica dominacije političkih organizacija i konfesijskih struktura, koje često i ne skrivaju uzajamnu simbiozu.

Ikada su prisiljeni ultimatumima međunarodne zajednice, *suorijentirati se na neki zajednički predmet mišljenja*, na primjer na uvjete istaknute u karti puta za pridruživanje europskoj zajednici, politički kontrolori mas-medijske komunikacije sprečavaju suorijentaciju komunikatora jednih na druge kao opasni virus uspostavljanja reintegrirajućeg društvenog odnosa. Zapravo, to je čin koji je prethodno već potpuno dovršen na razini suorijentiranja unutar komunikacijskih subzajednica, kao usklađivanje individualnih percepcija s percepcijom višeg nacionalnog interesa. Nakon toga postaje suvišno i izdajnički uzimati u obzir i procjenjivati stajališta drugih jer su i ona ishod iste spirale tišine i samoprezentirajućih komunikacija osmišljenih u nacionalno-političkim središtima moći, a podržanih i ostvarenih u «nacionalno osviještenim» medijima.

Mediji u načelu trebaju omogućiti *neposredan* doživljaj drugog (ne posredovan interpretacijama nacionalno-političkih oligarhija) te tako percepciju konsenzusa koja više utječe na javno ponašanje od stvarnog konsenzusa, učiniti istinitom⁹. Međutim, to nije realno očekivati u skorije vrijeme.

Unutar bosansko-hercegovačkog prostora (o BH komunikacijskoj zajednici teško je govoriti) prikladno javno komunicirati znači zauzimati suprotstavljen, isključiv i na najmanji zajednički nazivnik nesvodljiv stav¹⁰ te pretvarati pitanje o kome se raspravlja iz pitanja od općeg interesa u pitanje od interesa za sve strane. U takvim komunikacijskim uvjetima slaganje u

⁹ U tom smislu korisno bi mogla poslužiti kvalificirana istraživanja javnog mišljenja i poštene prezentacije njihovih rezultata u masovnim medijima.

¹⁰ Pozitivno izjašnjavanje o nekom pitanju u državnom parlamentu jednog nacionalnog kluba poslanika uzima se kao dovoljan razlog za negativno izražavanje drugog nacionalnog kluba.

smislu dijeljenja sličnih prosudbi o konkretnom pitanju (koje podjednako zanima «sve strane», a koje se i ne mora na kraju razriješiti u interesu svih), ne može doći do izražaja. Naime, u slučaju komunikacije, razgovarat će sudionici već usmjereni na razini diskursa komunikacijske subzajednice. Nesporazum nastaje već na razini kategorije, pri određivanju ključnih pojmova, kao što su: Bosna i Hercegovina, bosansko-hercegovačko društvo, bosansko-hercegovačke vrijednosti i sl. Nesporazumi se javljaju u percepciji definicije drugog, koja je upravo zbog zatvorenosti u komunikacijske subzajednice uvijek više nagađanje nego saznavanje, opterećeno nepovjerenjem i sumnjom.

Glavna prepreka da se postigne bosansko-hercegovački diskurs jest redukcija komunikacijske zajednice na političku zajednicu, koja istodobno u jednih podgrijava težnje da će svaki konsenzus o dnevnom redu i nužnosti određenja cilja zajedničkog («bosanskog») djelovanja potvrditi nužnost jedne jedine političke forme unutar koje se to zajedničko treba ostvariti. Istodobno, kod drugih, koji su se već prilagodili autarhiji vlastitih separatuma, izaziva strah od suočavanja s drugačijim pa i od redefiniranja društveno prihvatljivog ponašanja. U tom smislu treba razumjeti otpore nacionalnih oligarhija, zaogrnutih u različite političke orijentacije i ideologije, da se instalira bosansko-hercegovačka medijska infrastruktura. Ona bi bila u stanju ispričati «bosansku priču» i oko nje okupiti bosansko-hercegovačku komunikacijsku zajednicu. To bi imalo dalekosežne posljedice:

1. Omogućilo bi se zarobljenicima nacionalno-političkih medijskih separatuma da saznaju što se događa izvan njihovih granica (dvorišta) i da se to njih neposredno tiče; i jednostavno rečeno pokazalo bi se da postoji zajednički dnevni red.
2. Postavile bi se na dnevni red bosansko-hercegovačke teme, koje iziskuju bosansko-hercegovački diskurs.
3. Potaknula bi se unutarbosanska interakcija olakšavajući pristup izvorima informacija izvan vlastitih nacionalnih i komunikacijskih separatuma, koji bi mogli biti semantička podloga za integrirajući diskurs.
4. Omogućio bi se realan uvid u distribuciju mišljenja o društveno-relevantnim neizvjesnostima i oslobodilo bi se javno mišljenje kao agens političke strukture društva. Takav uvid bi neumoljivo identificirao javno mišljenje o zajedničkom dnevnom redu u svim važnim dimenzijama; po smjeru, intenzitetu, stabilnosti, obaviještenosti te snazi percepcije društvenog odobravanja ili neodobravanja.

Nakon svega logično je zapitati se o mogućnosti izlaska iz začaranih suorijentacijskih krugova nacionalnih separatuma i realizacije suorijentacijskog konsenzusa u Bosni i Hercegovini.

Stanje pluralističkog neznanja će vjerojatno ostati glavna odrednica bosansko-hercegovačkog javnog diskursa. Monolitni konsenzus je moguć još uvijek samo unutar separatnog diskursa komunikacijskih subzajednica, a disenzus, barem javno demonstriran, jednostavno nije probitačan.

Dijagnosticiranje stanja bosansko-hercegovačke javnosti i javnog diskursa kao *stanja pluralističkog neznanja* optimistična je varijanta odgovora na ovo pitanje jer ostavlja mogućnost da unutar bosansko-hercegovačkog društva, koliko god ono bilo dezintegrirano, postoji znatno slaganje o mnogim pitanjima. No, sustavno su ga prikrivali i sprečavali nacionalistički interesi, artikulirani izvan Bosne i Hercegovine. A to je već drugo pitanje.

Literatura

Tolerancija i tradicija, uredili Adam B. Seligman i Rusmir Mahmutćehajić, Međunarodni Forum Bosna; Sarajevo, 2004.

Bosna i Balkan, mogućnosti i uslovi oporavka, Žarko Papić, Forum Bosna, Sarajevo, 2002.

Bosanski duh; zbornik, uredio Sadudin Musabegović, Sarajevo, 1999.

Nacionalni antimarketing ex-yu i bh naroda: Besim Spahić, Sarajevo, 2001.

Demokratija, mediji i javnost, Asad Nuhanović, Sarajevo, 2005.

Doba gomile, Serž Moskovisi, Beograd, 1997.

Masovni mediji, politika i demokracija, John Street, Zagreb, 2003.

Postmetafizičko mišljenje, Jürgen Habermas, Beograd, 2002.

Jezične promjene u javnim medijima BiH i multikulturalna komunikacija, Ahmet Kasumović i Najil Kurtić, Tuzla, 2005.